

'Je moet minder goed spelen'

In *Nooit van elkaar* van Jon Fosse speelt Chris Nietvelt een eenzame vrouw, hunkerend naar de komst van haar man. Niet de expressieve stijl, haar handelsmerk, werd dit keer geprezen, maar juist haar ingetogen, kleine spel. 'Na 27 jaar heb ik iets nieuws geleerd.'

MARTIN HENDRIKSM

Een vrouw van middelbare leeftijd in een appartement. De tafel is gedekt voor twee, gepoetste wijn-glazen. Ze kijkt op haar horloge. "Waarom komt hij niet? Meestal komt hij nooit zo laat. En als hij toch zo laat komt, dan belt hij meestal." Weer een blik uit het raam. "Nu komt hij waarschijnlijk zo. Ik hoef niet te wachten, want nu komt hij zo. Hij móet zo komen. Waarom komt hij niet? Ik moet iets doen."

Maar als hij – gespeeld door Gijs Scholten van Aschat – dan eindelijk arriveert, is hij niet alleen. Hij heeft een meisje bij zich. Tot de verwachte uitbarsting tussen man en vrouw komt het niet. Ze lijken elkaar zelfs helemaal niet te zien. Is zijn binnenkomst slechts haar droom en heeft hij haar al lang voor een jongere vriendin ingeruild? Bestaat hij nog wel? Heeft hij überhaupt bestaan?

Nooit van elkaar, nu in het repertoire opgenomen door Toneelgroep Amsterdam, was het eerste toneelstuk van de Noorse auteur Jon Fosse, wiens stukken de laatste jaren veel worden gespeeld in de Nederlandse theaters. "Minimal Music," omschrijft Chris Nietvelt de tekst. "Al die herhalingen, dat eindeloze: 'Hij moet nu komen, hij zal wel komen, ik weet zeker dat hij komt...' Ik dacht: hoe moet ik dit van buiten leren? Tegelijkertijd fascineerde het me om de puzzel te maken die het stuk is. Om het helemaal uit te vlechten. Te ontdekken wat waar is, wat niet waar, en hoe je dat dan zou moeten spelen."

Nietvelt zag eerder andere stukken van Fosse, in regies van Olivier Provily en Jossi Wieler. "Bij Olivier

zijn vooral de vele momenten van stilte me bijgebleven, bij Jossi de muzikaliteit van de tekst. Van collega's hoor je dat Fosse wel wat lijkt op Beckett of Pinter. Inderdaad, er is bij Fosse ook veel wat niet gezegd wordt, dat hebben ze met elkaar gemeen. Maar het heeft absoluut iets heel eigens." Ze sluit haar ogen, citeert: "Hij moet nu bij zijn meisje komen, komen, komen, komen. Nu bij zijn meisje komen, komen, komen. Moet nu. Moet nu komen." Ogen open: "En dan proberen niet alléén maar muziek te maken. Ik moet ook een reden hebben om het te zeggen, anders wordt het easy listening. Misschien lijkt het werk van Fosse nog wel het meest op dat van Gerardjan Rijnders. Een stuk als *Tulpen vulpen*, dat is ook vooral met taal spelen. Tegelijkertijd fascineert het me hoe Fosse zijn personages open durft te laten, niet definieert. Het zijn meer figuren eigenlijk dan personages, terwijl het wél over herkenbare grote thema's gaat: angst, gemis, verlaten worden."

Nooit van elkaar werd speciaal gemaakt voor theater deSingel in Antwerpen, de stad ook waar Nietvelt (49) ooit bij de legendarische Dora

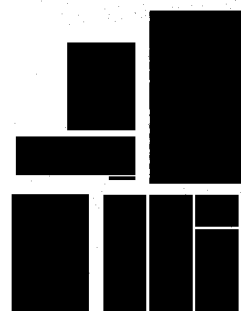
van der Groen aan het conservatorium afstudeerde. "Bijna alle acteurs van Toneelgroep Amsterdam speelden op dit moment in onze *Antonioni*-voorstelling, dus er bleef maar een klein groepje over. Ivo van Hove sms'te: 'We gaan iets heel nieuws doen.'"

De repetities onder zijn leiding begonnen niet met spelen maar, zegt Nietvelt, met 'heel veel praten'. "We hebben alle mogelijkheden verkend die het stuk biedt. Wat betekent het voor de vrouw als de man echt dood is, enzovoort. Uiteindelijk hebben we ervoor gekozen om de tekst zo concreet mogelijk te spelen, eigenlijk zoals je die in eerste instantie leest. Hij lijkt ervandoor te zijn met een jongere vrouw. Maar kloppend wordt het verhaal nooit. Ik zie het stuk als een rouwproces, om het even of dat nu gaat over echt verlaten zijn, of om de angst verlaten te worden. Ik weet zeker dat Ivo en Peter van Kraaij, onze dramaturg, ieder een andere lezing van het stuk hebben. En toch is het eindresultaat eender."

Het *Parool* schreef over de Antwerpse première: 'Meer nog dan de taal is het Chris Nietvelt die de voorstelling spannend maakt. Het is fascinerend hoe gecontroleerd ze haar personage laat ontsporen.' Nietvelt: "Om als acteur Fosse te kunnen spelen, moet je niet te dichtbij komen, niet in het personage gaan, maar er omheen."

Ze geeft onmiddellijk toe: dat stond behoorlijk haaks op haar curriculum als acteur. Met haar tanige lijf, haar felle oogopslag en rauwe Vlaamse tongval blonk Nietvelt tot

PS2 | kunst

usverre voorral uit in expressieve, sterk ingeleefde rollen.

Voor haar hoofdrol van Cleopatra in *Romeinse tragedies* werd ze mede dankzij een hartverscheurend gespeelde zelfmoord in 2008 onderscheiden met de Theo d'Or. "Deze vrouw moest niet te extravert zijn, terwijl... dat doe ik natuurlijk graag. Dat was absoluut de uitdaging."

Hoe ze dat deed? "Ivo zei: 'Je moet minder goed spelen.' Hij bedoelde: simpeler, eenvoudiger. Hoe oneerbiedig het ook klinkt: dit is een doodgewone vrouw. Iemand die niet werkt of andere passies heeft. Daarom mocht ze geen felle kleuren krijgen. Daar moest ik vrede mee leren hebben. Het ging tegen mijn theatrale verbeelding in, klein spelen. En je staat dan ook nog behoorlijk wat van de tijd in je eentje op het podium." Lachend: "Soms vroeg ik me af: wat doe ik de mensen in de zaal aan?"

Heb jij een idee wat je bij ze teweegbrengt?

"De taal, de poëzie van Fosse, die blijft bij mensen hangen. En ieder meent, op grond van zijn eigen levenservaring, te weten hoe het stuk in elkaar zit. Na een openbare repetitie kwam er een vrouw naar me toe. Ze zei: 'Dit moet je meegemaakt hebben, hè, om dit te kunnen spelen?' Zij had vast iets heel specifiek voor ogen. Of haar man dood was of er vandoor was met een jonge vrouw – ik heb het niet gevraagd. Ik zei alleen maar: 'Ja.' Zij was ervan overtuigd dat ik wist wat ze bedoelde."

Wat heeft deze rol je als acteur opgeleverd?

"Ik hoop in elke rol weer iets nieuws te kunnen doen. Maar in deze zaten wel heel véél nieuwe dingen. Het andersoortige materiaal, het kleine spelen. Kijk..." Ze wijst naar het tekstboek op tafel. "Daar ligt het, dat groene ding. Het moet niet te ver bij me vandaan, want anders is het stuk misschien zo weg. Ivo schreef me tijdens de repetities: 'Misschien valt dit wilde beest niet te temmen.' Die onzekerheid, die hoort nog steeds bij *Nooit van elkaar*. Misschien moet dat ook. Als het te rustig wordt, gaat het niet goed."

Hierna gaat ze 'De Russen!' doen. "Ivanov en Platonov, samengebracht door Tom Lanoye. Met het hele ensemble, iedereen op, feest! Zo anders dan dit stuk. Hier kijk ik naar Gijs op het podium en speel ik alsof hij er niet is. Een tamelijk eenzame aangelegenheid."

Dat voel je ook zo op het podium?

"Ja. Natuurlijk, ik ben actrice genoeg om te weten dat je je gevoelens een beetje naar die ene kant moet projecteren, want daar zitten de mensen. Maar als je mét iemand

spreekt, dan projecteer je van nature al. Hier heb ik geen enkele reden om dat te doen, kijk ik maar zo'n beetje voor me uit. Dus ja, ik verlang naar de groep, het warme bad."

Voordat ze Fosse ging doen, speelde ze *Phaedra*. "Dat is echt..." ze laat haar ogen op z'n Nietvelts rollen, "...wraááh! Zo kun je in één seizoen

je hele palet als actrice tentoon spreiden."

Wat maakt dit vak de moeite waard?

"Dat je dingen doet die je in het dagelijkse leven nooit zou durven. Ik ontdekte op mijn veertiende dat ik iets kon wat anderen niet konden: toneelspelen. En je krijgt vervolgens kansen om je talent te blijven ontwikkelen. Ik ben inmiddels 27 jaar aan het toneel, nu heb ik klein leren spelen. Plus: ik houd ontzettend van taal. Tachtig procent van ons soort toneel is taal. De kleur van de woorden, de waarde, de passie die ervan afspat. Dat blijft kicken."

Hoe veel twijfel ze soms ook over het stuk van Fosse had; het leerde haar ook dat naarmate je ouder wordt, je gedachten beheerster zijn, meer geconcentreerd. Misschien kón ze het wel niet eerder, zo ingetogen op het podium staan. "Op je zeventiende speel je verliefdheid als een heftige emotie die je compleet overvalt. Nu kan ik kiezen uit veertien soorten verliefdheid. Spelen is denken, ingewikkelde zaken compact maken. Als het goed is, kan het publiek je steeds makkelijker lezen, terwijl je als acteur eigenlijk minder geeft." Lachend: "Dat is het enige voordeel van ouder worden."

Nooit van elkaar, Stadsschouwburg,

17 t/m 20 april en 16 t/m 19 mei.

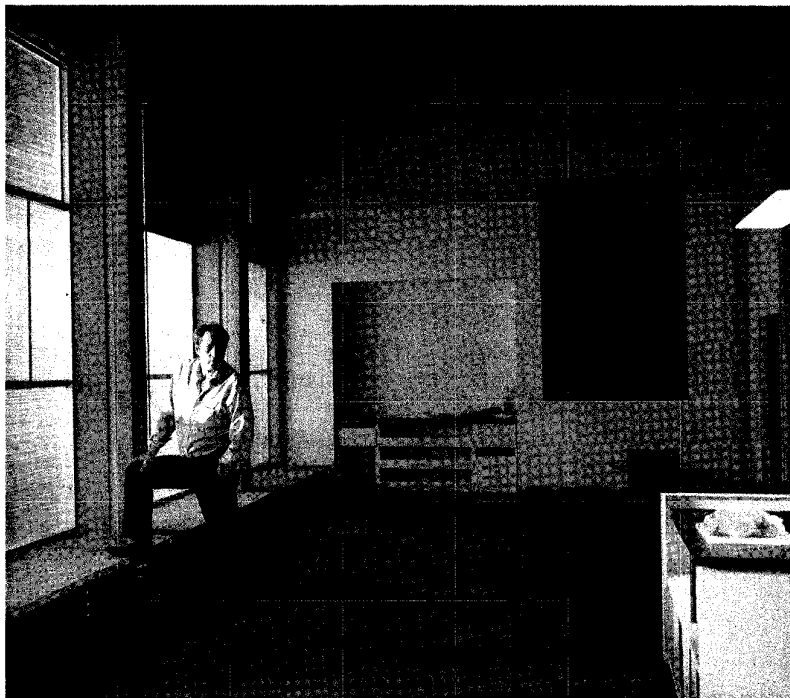
www.tga.nl

'Ik ontdekte op mijn veertiende dat ik iets kon wat anderen niet konden: toneelspelen'

Chris Nietvelt: 'Ik heb nu klein leren spelen.'

FOTO JAN VAN BREDA

Chris Nietvelt en Gijs van Scholten Aschat in *Niet van elkaar*: 'Het zijn meer figuren eigenlijk dan personages, terwijl het wél over herkenbare grote thema's gaat: angst, gemis, verlaten worden.'

FOTO JAN VERSWEYVELD